

Az orosz bankrendszer*

Balla Gergely Patrik – Szabó Lajos Tamás – Váradi Balázs

Az orosz bankrendszer erőteljesen koncentrált, a teljes mérlegfőösszeg több mint felét az öt legnagyobb bank adja. A bankrendszer mérlegfőösszegének GDP-hez viszonyított aránya alacsonynak tekinthető. A tulajdonosi megoszlást tekintve jelentős az orosz állami tulajdon, a külföldi bankok aránya nem éri el a 20 százalékot. A piacon jelen van egy magyar szereplő is, az OTP leányvállalata, amely főként a lakosságnak és a kisvállalatoknak nyújt pénzügyi szolgáltatásokat. Az orosz bankrendszert az utóbbi két évtizedben két nagy válság is megrázta, melyeket csak jelentős állami segítséggel tudott átvészelni a pénzügyi szektor.

Journal of Economics Literature (JEL) kódok: G21, N24

Kulcsszavak: bankrendszer, hitelezés, pénzügyi válság, Oroszország

1. A bankrendszer legfőbb jellemzői

Oroszországban 2013 végén 942 regisztrált hitelintézet működött, melyek közül 270 rendelkezett általános banki jogosítvánnyal. A hitelintézetek 53,7 százaléka Moszkvában, illetve a főváros környéki régióban található, így a bankszektor működése földrajzilag koncentrálnak tekinthető. Ez a koncentrálttság a szektor eszközállománya esetében is fennáll, mivel a teljes mérlegfőösszeg 51,2 százalékát az öt legnagyobb bank adja. Az országban 2013-ban 119 többségi külföldi tulajdonban álló hitelintézet működött, melyek együttesen a teljes mérlegfőösszeg 14,7 százalékát adják, a szektor 2014. évi profitjából pedig 13,9 százalékkal részesednek.

Az orosz bankrendszer eszközállományának GDP-hez viszonyított aránya alacsonynak tekinthető. A válság óta ez az arány ugyan 60 százalékról 80 százalék közelébe emelkedett, ez azonban továbbra is elmarad a fejlett országok értékeitől. A hitelek GDP-hez viszonyított aránya szintén alacsony, 2008 óta kismértékben emelkedett, de 2013-ban így sem érte el a 45 százalékot.

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

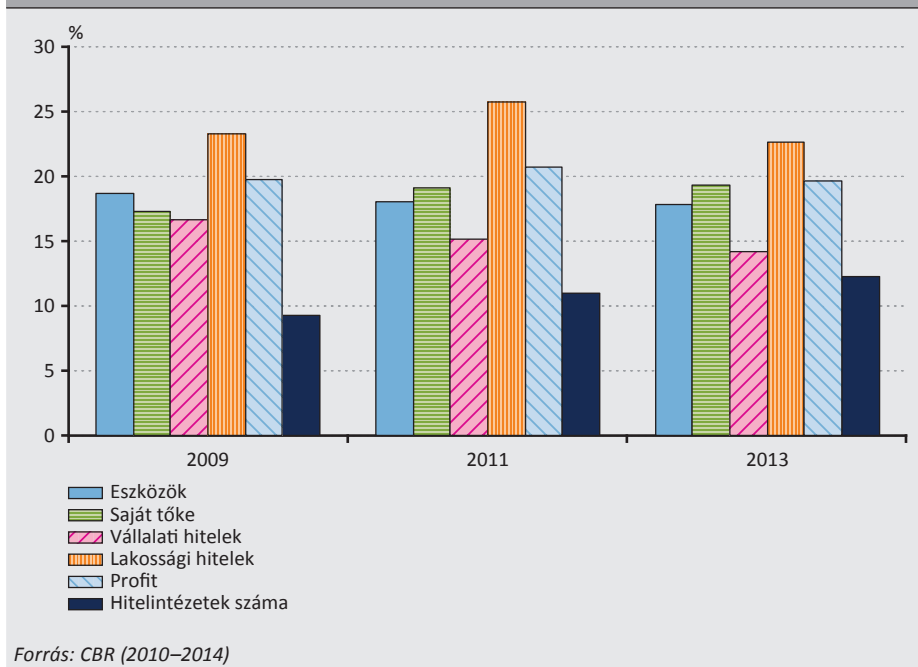
*Balla Gergely Patrik a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: ballag@mnbb.hu.
Szabó Lajos Tamás a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: szabolaj@mnbb.hu.
Váradi Balázs a Magyar Nemzeti Bank junior elemzője. E-mail: varadib@mnbb.hu.*

2. A bankrendszer szereplői, tulajdonosi megoszlása és annak alakulása

A bankrendszer tulajdonosi megoszlását tekintve elmondható, hogy a legnagyobb orosz bankok többsége állami tulajdonban van. Az ország legnagyobb bankja a Sberbank, amelyet 50 százalék plusz egy szavazat arányban az orosz jegybank (CBR) tulajdonol, és amely a szektor eszközállományának 30 százalékával bír. A második legnagyobb bank a VTB Bank, amelyben 60,9 százalékos tulajdonosi részesedéssel rendelkezik az állam. A VTB Bank¹ eszközeinek értéke 257 milliárd dollár volt 2013-ban, ami közel 15 százaléka a teljes bankrendszer eszközeinek. A harmadik legnagyobb bank a Gazprom alá tartozó Gazprombank, mely 51 százalékban van állami tulajdonban, eszközeinek értéke pedig közel 7 százaléka a teljes bankrendszer eszközállományának. Az ötödik legnagyobb bank a 100 százalékban állami tulajdonban lévő Rosselkhozbank, melyet 2000-ben hoztak létre a mezőgazdaság fejlesztésének fellendítése céljából. A Rosselkhozbank eszközeinek értéke nagyjából 3 százalékát teszi ki a bankrendszer eszközeinek.

1. ábra

Az 50 százalékot meghaladó mértékben külföldi tulajdonú hitelintézetek egyes jellemzőinek aránya az összes hitelintézethez viszonyítva

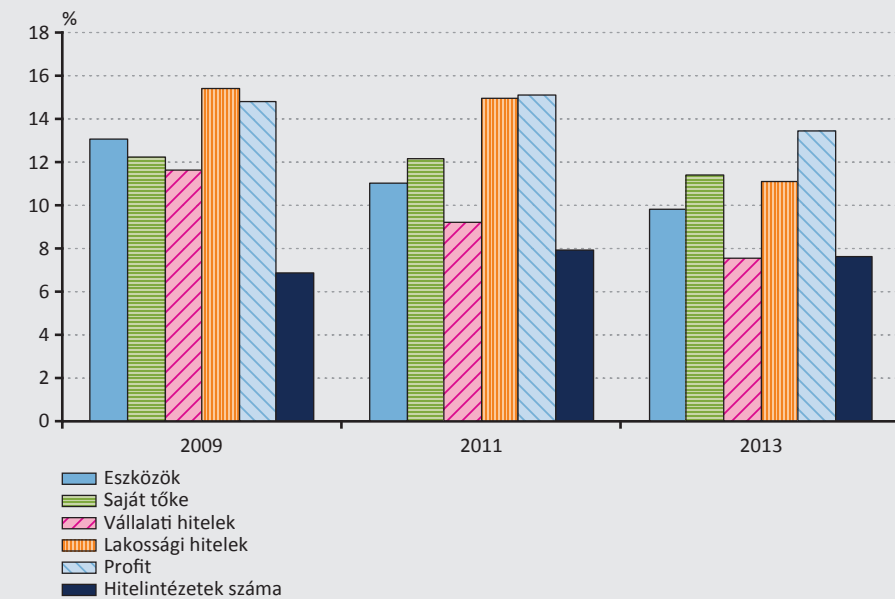

¹ Ez tartalmazza a VTB Bank két leánybankja eszközeinek az értékét is. Ezek a VTB24, illetve a Bank of Moscow, melyek a negyedik, illetve a hatodik legnagyobb bankok Oroszországban, eszközeik értéke alapján (57, illetve 51 milliárd dollár) alapján.

A több mint 50 százalékban külföldi tulajdonban lévő hitelintézetek száma enyhén emelkedett ugyan az elmúlt időszakban, azonban még így is csak mintegy 13 százalékos részarányt tesznek ki a teljes hitelintézeti szektoron belül (1. ábra), míg a teljes mértékben külföldi tulajdonú hitelintézetek száma csupán 8 százalék (2. ábra). Az eszközök tekintetében ennél valamivel nagyobb részt képviselnek a külföldi bankok, az utóbbi időben azonban a külföldi tulajdonban lévő hitelintézetek eszközarányának csökkenése volt megfigyelhető. Érdeemes még kiemelni, hogy a külföldi tulajdonú bankok esetében a lakossági hitelezés aránya érdemben meghaladja a vállalati hitelezés arányát, és a hitelintézetek számának, illetve az eszközök mértékének arányához képest magasnak mondható.

2. ábra

A 100 százalékban külföldi tulajdonú hitelintézetek egyes jellemzőinek aránya az összes hitelintézethez viszonyítva

Forrás: CBR (2010–2014)

A következőkben részletesebben bemutatjuk a három legnagyobb kereskedelmi bankot, valamint az OTP Bank oroszországi leányvállalatát.

2.1. Sberbank – a lakossági fókuszú állami bank

Oroszország legnagyobb kereskedelmi bankja a Sberbank, melyben a központi bank 50 százalék plusz egy szavazatnyi részesedéssel rendelkezik. A többségi tulajdon fenntartását a jegybanktörvény szabályozza, így a központi bank jelenlegi részesedése nem csökkenthető. A Sberbank a bankrendszer eszközállományának 30 száza-

lékával, a hosszú távú vállalati és lakossági hitelek 45 százalékaival, továbbá az orosz jelzálogpiac közel felével rendelkezik, ezen felül a közigazgatási szektor, illetve az önkormányzatok banki szolgáltatásokkal való ellátásában 70 százalék körüli, a lakossági betétek terén pedig 45 százalékos a piaci részesedése. Tekintve, hogy közel ezer hitelintézet működik az országban, a Sberbank egyértelműen a legfontosabb orosz kereskedelmi banknak tekinthető. Ezzel együtt az utóbbi években a Sberbank stratégiájában a nemzetközi terjeszkedés is hangsúlyos szerepet kapott, így a bank jelenleg 22 országban van jelen, és összesen 10 millió ügyféllel rendelkezik Oroszországon kívül. A külföldi eszközök aránya meghaladja a 12 százalékot a bank mérlegében, legfontosabb külföldi piaci Törökország (DenizBank), Kelet-Európa (korábbi Volksbank), illetve a Független Államok Közösségének országai, de Ausztriában, Svájcban, Magyarországon, Németországban, Indiában és Kínában is jelen van. A Sberbank által kibocsátott részvények a moszkvai tőzsde leglikvidebb papírjai közé tartoznak, 2014 májusának legaktívabb napjain a tőzsde napi forgalmának 44 százalékát ez a papír adta (*Sberbank 2014a; b*).

2.2. VTB Bank – a befektetési fókuszú állami bank

Az ország második legnagyobb bankja a VTB Bank, melyben az állam az állami tulajdon kezeléséért felelős szövetségi ügynökségen keresztül 60,9 százalékos részesedéssel bír. A VTB a bankrendszer eszközállományának több mint 15 százalékaival rendelkezik, és bár a vállalati és lakossági szegmensben második a piacon, a befektetési banki tevékenysége piacvezető Oroszországban. Ez utóbbi alapját a nagy és közepes vállalatok körében való népszerűsége adja, a nagyvállalati betétek terén 12 százalékos, a középállalati betétek esetében pedig 19 százalékos piaci részesedéssel rendelkezik, de a vállalati folyószámla-állományok terén is 10 százalék fölötti a részesedése. 2013-ban az adózás előtti eredményének 58 százalékát a nagyvállalati és befektetési tevékenység adta, emellett a bank a lakossági üzletágban is aktív, ráadásul 2016-ig ez utóbbi szegmens súlyának növekedésével kalkulál. A 2002 és 2014 közötti időszakban 12 bankot vásárolt meg a VTB, mely akvizíciók révén erősítette jelenlétét többek között Örményországban, Grúziában, Ukrajnában, Fehéroroszországban, Azerbajdzsánban, valamint Németországban, Angliában és Franciaországban, – a Sberbankhoz hasonlóan – nemzetközi intézménynek tekinthető. A VTB részvényei szintén a moszkvai tőzsde leginkább kereskedett papírjai közé tartoznak (*VTB Group 2014*).

2.3. Gazprombank – az iparági fókuszú állami bank

A Gazprombank (GPB) Oroszország harmadik legnagyobb bankja, a bankrendszer eszközeinek valamivel több mint 5 százalékaival rendelkezik. Elsődlegesen a Gazprom pénzügyi szükségleteinek kiszolgálására alapították, mely feladatát jelenleg is ellátja, ugyanakkor az ügyfélforrásokon belül a gázipari cég részesedése 2013 végén már csak 18 százalékot tett ki. Ez abból fakad, hogy a GPB az utóbbi években univerzális banki szolgáltatásokat épített ki, viszont ezek tekintetében is erősen támaszkodott

energetikai hátterére, így lakossági termékeit elsősorban a vállalati partnereinek munkavállalói számára kínálja. A GPB közvetett állami irányítás alatt áll, rendelkezik egy örmény és egy svájci leányvállalattal, ugyanakkor résztulajdonlás révén Fehéroroszországban, képviseleti irodákon keresztül pedig Kínában, Mongóliában és Indiában is aktív (*Gazprombank 2014*).

2.4. OAO OTP – a magyar szereplő

Az OTP Bank oroszországi leányvállalata, az OAO OTP Bank, alaptőkéje alapján Oroszország 31. legnagyobb bankjának számított 2012-ben, költségarányos bevétele szerint viszont a 7., eszközarányos nyeresége tekintetében pedig a 4. helyen végzett (*Alexander 2013*). A bank elsősorban a lakosság, valamint a mikro- és kisvállalatok hitelezésére specializálódott, így 2012 elején az ilyen típusú piaci szereplőknek nyújtott hitelei hitelportfóliójának 90,3 százalékát tették ki (*OTP 2014*). 2013 ugyanakkor fordulatot hozott a leányvállalat jövedelmezősége terén: a harmadik negyedév végén a bank 172 millió rubelnyi profitja csupán 3,6 százalékát tette ki az előző év azonos időszakában realizált nyereségnek, a változás oka viszont nem a bevételek csökkenése, hanem a megképzendő céltartalékok jelentős mértékű növekedése volt (*OAO 2013*). A nemteljesítő hitelek aránya 2013 második negyedévére az egy évvel korábbi 14,8 százalékos szintről 20,6 százalékra növekedett a bank portfóliójában, aminek ellensúlyozásaként a vezetőség 185 millió rubelnyi behajthatatlan követelés leírásáról döntött (*RIA Novosztyi 2013*). Érdemes továbbá kiemelni, hogy az OAO OTP jegybanki forrásainak értéke 2013 harmadik negyedévének végén meghaladta a 6 milliárd rubelt, ami nyolcszoros növekedést jelent az év eleji értékhez képest.

3. Az 1998-as orosz pénzügyi válság

A válságot megelőzően a kereskedelmi bankrendszer fejlődése Oroszországban látványos volt. Egy 1988-ban végrehajtott bankreformot követően a kereskedelmi bankok száma jelentős mértékben emelkedett. Míg 1989-ben mindössze 225 kereskedelmi bank működött az országban, addig 1995-ben már több mint 2500. Problémát jelentett azonban, hogy mindezzel párhuzamosan nem alakult ki megfelelő banki felügyelet. A bankok 80 százaléka esetében alacsony volt a tőkésítettség mértéke, ami súlyos rendszerkockázati tényezőt jelentett. Az újonnan létrejött kereskedelmi bankok erősen kapcsolódtak állami vállalatokhoz, és portfólióik jelentős mértékben tartalmaztak olyan hiteleket, melyekkel nem jövedelmező vállalkozásokat finanszíroztak. Az 1995-ben bevezetett új tartalékkötelezettségek következtében, majd az 1998-as orosz pénzügyi válság során a jegybank közel 1000 kereskedelmi bank működési jogát vonta vissza, az orosz bankrendszer ugyanakkor nagyon koncentrált maradt. A többségi jegybanki tulajdonban álló Sberbank – mely ekkor még az egyetlen bank volt, amely állami betétgaranciával rendelkezett – a lakossági betétek több mint 70 százalékát birtokolta.

Az orosz pénzügyi válság 1998 augusztusában csúcsondott ki, amikor Oroszország leértékelte a rubelt és rögzített árfolyamsávot határozott meg, emellett egyoldalúan átütemezte adósságainak kifizetését, ami gyakorlatilag fizetéseképtelenséget jelentett. A válsághoz számos tényező vezetett, többek közt a csökkenő termelékenység, a rubel mesterségesen erősen tartott fix árfolyama, a jelentős mértékű költségvetési hiány, valamint a bankrendszer inszolvens működése. Emellett egy jelentős külső sokk is hozzájárult a válság kitöréséhez és későbbi elmélyüléséhez: az 1997-ben kezdődött ázsiai pénzügyi válság, majd az azt követő kereslet-visszaesés a nyersolaj és színesfémek iránt, ami többek közt súlyosan érintette az ország devizatartalékait is (Ludvig 1999).

A tőkeáramlás e két legjelentősebb forrásának az árban bekövetkezett visszaesés hatására az egy főre jutó GDP nagymértékben csökkent, a munkanélküliség megnövekedett, a globális befektetők pedig eladták orosz eszközeiket. A gazdasági válságot politikai válság is követte. 1998 májusára az ország gazdasági helyzetének kedvezőtlen kilátásai és az általános befektetői bizalomhiány következtében az orosz államkötvény-hozamok 40 százalék fölé emelkedtek. Júniusban a jegybank a rubel árfolyamának védelme érdekében 5 milliárd dollár értékben hajtott végre devizapiaci intervenciót, majd a tőkeáramlás megakadályozása érdekében 150 százalékra emelte a rövid távú államadósságot megtestesítő kincstárjegyek (az úgynevezett GKO-k) kamatát (Buchs 1999).

Az IMF és a Világbank egy 22,6 milliárd dollár értékű pénzügyi csomaggal támogatta a gazdaság helyreállítását, mellyel a rövid futamidejű GKO-kat hosszú lejáratú eurókötvényekre cserélték, a rubel árfolyamát azonban továbbra is egy szűk sávban tartotta a jegybank. 1997. október elejétől 1998. augusztus végéig a jegybank 27 milliárd dollár értékben hajtott végre devizapiaci intervenciót. 1998. augusztus 13-án az orosz tőzsde, valamint a kötvény- és pénzpiacok összeomlottak, a befektetők – a rubel árfolyamának leértékelésétől, illetve az államcsődtől való – félelme következtében.

1998. augusztus 17-én a kormány a rubel leértékelése mellett döntött, emellett a hazai hitelezőkkel szemben csődöt, a külföldi hitelezőkkel szemben pedig fizetési moratóriumot jelentett be (Chiodo et al. 2002). A kormány és a jegybank közleményt adott ki arról, hogy a rubel dollárral szembeni árfolyamának kereskedési sávját 5,3–7,1-ről 6,0–9,5-re emelik. A rubel rövid időn belül elveszítette értékének kétharmadát a dollárral szemben. A válság sebessége és mélysége sokként érte a nemzetközi piacokat és súlyos pénzügyi instabilitáshoz vezetett (Perotti 2002).

Szeptember 2-án a jegybank szabadon lebegő árfolyamrendszerre tért át, aminek következtében a rubel árfolyama néhány hét alatt a 21-es árfolyamszint fölé emelkedett a dollárral szemben. A nagymértékű árfolyamgyengülés következtében az

infláció 1998 végére 80 százalék fölé emelkedett, a gazdaság pedig 4,9 százalékkal zsugorodott az adott évben.

A válság során több bank is csődbe ment. Ennek ellenére a válságból végül viszonylag gyorsan sikerült kilábalnia az országnak, amiben nagy szerepet játszott az is, hogy 1999–2000-ben jelentős mértékben emelkedtek az olajárak, így az ország külkereskedelmi egyenlege ismét jelentős többletbe fordult. A válságot követően több strukturális reformot is végrehajtottak az országban, ami egyebek mellett a bankok csődeljárásának fejlesztését és a bankrendszer átstrukturálását is magában foglalta (*Vasiliev 2000*).

Összefoglalva elmondható, hogy az 1998-as orosz válsághoz kapcsolódóan az orosz kormány és a jegybank stabilizációs lépéseibe vetett bizalom megingott, ami bankpánikhoz vezetett. Az orosz jegybank az 1998. augusztusi bejelentésekig kitartott a rubel értékállóságának megőrzése mellett, ami nagy mennyiségű deviza felhasználását jelentette, valamint a rubel leértékelése után hitelességi veszteségekhez is vezetett. A bankrendszer jelentős részben külföldi forrásból finanszírozta állampapír-vásárlásait. A központi bank a két legnagyobb magántulajdonú bank (SBS Agro Bank és Inkombank) irányítását átvette, és több más bankkal együtt arra utasította őket, hogy ajánlják fel ügyfeleiknek a betéteik áthelyezését az állami Sberbankba (*IMF 1998*). A Sberbank 6 nagy moszkvai bank betéteit vette át, ami a bankrendszer összes betétállományának 13 százaléka volt. A központi banktól csak néhány pénzügyi intézet részesült segítségben (köztük a Sberbank is), amelyért cserébe befagyasztott állampapírokat fogadott el a jegybank. A bankrendszert átalakították, ami több bank bezárását jelentette, az ő betéteseik így elvesztették a pénzüket. A pénzügyi rendszer összeomlásának ugyanakkor nem volt jelentős hatása a vállalati szférára, mivel a vállalatok fő hitelezői nem a bankok voltak.

4. Az orosz bankok helyzete 2007 után

Az orosz bankok sajáttőke-arányos nyeresége a válságot megelőző 20 százalék feletti szintről 2013-ra 15 százalékra mérséklődött, tehát a csökkenés ellenére is jelentős mértékű maradt. A válság hosszú távú hatásai leginkább a hitelezés, a likviditás és a kockázati kitétség terén figyelhetők meg. A nemteljesítő hitelek aránya 2007-et követően növekedésnek indult, a hitelek aránya pedig csökkent a teljes eszközállományon belül. A gazdasági növekedést visszafogó pénzügyi folyamatok ellensúlyozására a jegybank 2011 végétől monetáris lazításba kezdett, aminek révén jelentősen megnövekedett a jegybanki források aránya a bankrendszer forrásállományán belül. Elmondható, hogy a 2010 után növekedésnek induló, noha azóta növekedési ütemében folyamatosan lassuló hitelezés a likvid eszközök arányának csökkenését vonta maga után, a bankrendszer likviditása azonban így is magasnak tekinthető.

A következőkben részletesebben bemutatjuk a 2008–2009-es turbulencia oroszországi eseményeit.

A Lehman Brothers csődje után az orosz bankközi piac azonnal lefagyott, a bankok egymás közötti bizalma megingott, amire az orosz jegybank gyorsan reagált: mérsékelte az általa nyújtott hitelek (REPO, valuta swap) kamatlábát, csökkentette a bankok tartalékolási kötelezettségét. Ezen felül a kormány bejelentette, hogy a három nagy állami tulajdonú kereskedelmi banknak (Sberbank, VTB, Rosszelhozbank) gyorssegélyt nyújt (Réthi 2010).

Réthi (2010) szerint a gyors beavatkozásnak három fő oka volt. Egyrészt az orosz vállalatok és bankok devizában fennálló adóssága elérte a valutatartalék nagyságát. Mivel e hitelek nagy részének fedezetét a vállalati részvények alkották, a kormány joggal tarthatott attól, hogy a stratégiai nagyvállalatok (pl. Gazprom, Lukoil, Sberbank stb.) külföldi tulajdonba kerülnek. A másik ok az orosz bankrendszer alultőkésítetttségében keresendő, hiszen gyors állami segítség nélkül a kis alaptőkéjű bankok nagyarányú fizetéképtelensége állhatott volna elő. A harmadik tényező a lakossági betétek reálértékének a válságot megelőző évtizedben történt gyors emelkedése volt. Így az 1998-as forgatókönyv, amikor a csődbe került bankok betétei átkerültek a Sberbankhoz, nem jöhetett szóba, ráadásul a betétek elértéktelenedése súlyos szociális problémákhoz is vezethetett volna. Ezenkívül a betétállomány több mint fele öt nagybanknál volt, így a megmentendő pénzüzetek száma elenyésző volt az akkor közel 1100 bankhoz képest.

Az orosz jegybank jelentősen javította a bankok likviditását 2008–2009 között. A bajba került bankok felügyeletével a 2004-ben létrehozott Betétbiztosítási Ügynökség (Deposit Insurance Agency, DIA) foglalkozik. A szervezet segítségével több állami tulajdonú cég vett át fizetéképtelenség közelében lévő bankokat (pl. a Gazprom a Szobinbankot). Ennek a válságkezelésnek azonban több hátránya is volt: a nem pénzügyi profilú állami vállalatok nem feltétlenül tudnak hatékonyan működtetni egy pénzüzetet, emellett a versenysemlegesség elve is sérült.

2008 őszén az Állami Duma elfogadott egy törvényt a bankrendszer stabilitásának megőrzése érdekében, mely bevezeti a bankcsőd megelőzésének fogalmát. Eszerint az orosz jegybank, ha a különböző szokásos vizsgálatok során jelentős kockázatot lát egy banknál, értesíti a Betétbiztosítási Ügynökséget a beavatkozásról, és felfüggeszti a csődeljárás szabályait az adott bankra vonatkozóan. Ezután egy három lépcsőből álló válságkezelő szakasz következik. Első lépésként a jegybank és az ügynökség hitelnyújtással próbálja helyreállítani a fizetőképességet, ha pedig ez eredménytelen, akkor az ügynökség befektetőt keres, aki a bank működését fenntartja. Ha nem találnak ilyen befektetőt, akkor versenytárgyaláson kiválasztják azt a bankot, amelyik átveszi a csődbe jutott bank lakossági betéteit, és annyi eszközt, amennyi megfelel a betétek értékének. Ezután a csődbe jutott bankot felszámolják az általános sza-

bályoknak megfelelően. 2008 telén 20 bank esetében döntöttek a beavatkozásról, ebből csak három esetében jutottak el a végső, felszámolási szakaszba.

A fenti intézkedéseken kívül 2008 folyamán a kormány 75 százalékkal megemelte a Betétbiztosítási Ügynökség által biztosított lakossági betétek összegének felső határát. A jegybank 2008 folyamán több lépésben is csökkentette a kötelező tartalékráta mértékét. Ez az intézkedés érte el a bankok legszélesebb körét, és ez volt a legnagyobb segítség a kisebb bankok számára is.

2009-ben módosították a központi bankról szóló törvényt, amely alapján a jegybank felügyelőket küldhetett azokba a bankokba, amelyek nagyméretű állami támogatásban részesültek. Ezzel akarták elejét venni annak, hogy a bankok spekulatív célokra használják fel az adófizetők pénzét (2008 végén ugyanis néhány bank ilyen módon használta fel az állami támogatást).

A lakossági betétkivonás 2008 szeptemberében kezdődött el, majd az év végén felgyorsult. A konszolidáció hatására ugyanakkor ismét, már decemberben növekedni kezdett a betétállomány, és 2009 első negyedévének végére a betétek volumene meghaladta az augusztusi szintet.

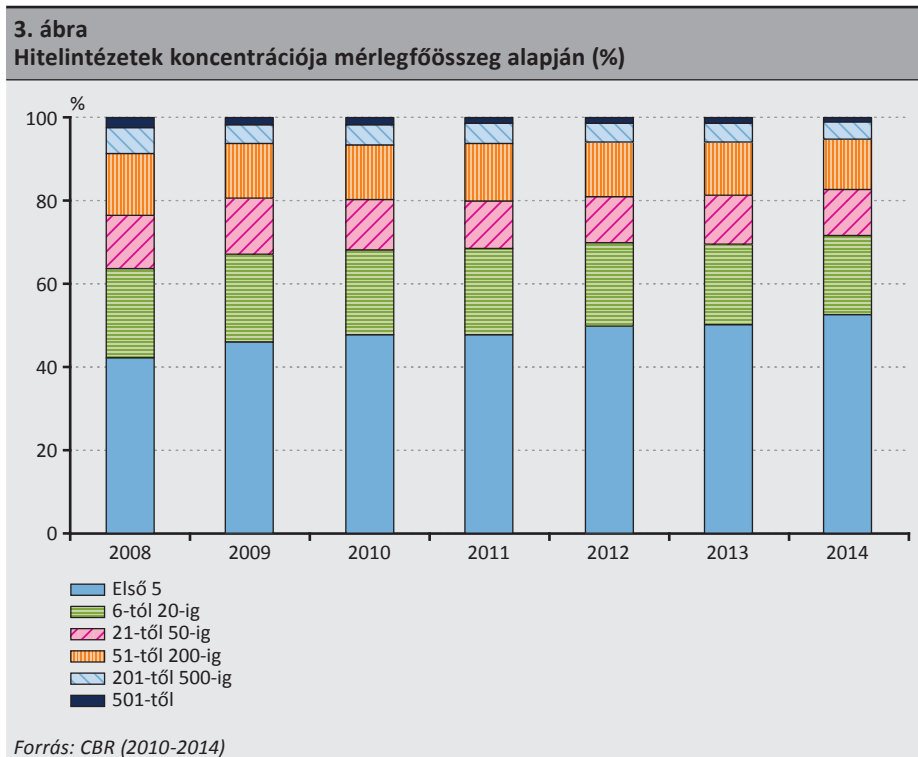
Összességében az 1998 utáni első nagy megrázkódtatást az orosz pénzügyi rendszer – jelentős állami segítséggel – átvészelte, azonban az orosz vezetés nem próbált élni a válság során adódott lehetőségekkel, nem alakította át érdemben a pénzügyi-gazdasági rendszert. *Réthy (2010)* két fontos elmaradást említ: egyrészt a válságkezelő eszközök konzerválták a korszerűtlen iparstruktúrát, másrészt támogatásban csak a nagyvállalatok részesültek, a kis- és középvállalatok nem kaptak jelentős állami támogatást.

5. A bankrendszer koncentrátsága és annak alakulása

Az orosz bankrendszert már 2008 előtt is erős koncentrátság jellemezte, a pénzügyi válság kirobbanása óta eltelt években pedig tovább növekedett a legnagyobb orosz bankok gazdasági súlya. Az öt legnagyobb bank mérlegfőösszege 2008-ban a bankrendszer teljes mérlegfőösszegének 42 százalékát tette ki, 2014 első félévében pedig már 53 százalék volt ugyanezen arány (*3. ábra*). A 2008 óta eltelt időszak alatt a 20 legnagyobb hitelintézet súlya 60 százalék közeli értékről 70 százalék fölé nőtt, ami azt jelenti, hogy jelenleg a szereplők 2 százaléka rendelkezik az eszközök több mint kétharmadával. Mindenképp ki kell ugyanakkor hangsúlyozni, hogy még a legnagyobb szereplők közül is kiemelkedik a teljes mérlegfőösszeg 30 százalékát adó, állami tulajdonban álló Sberbank.

A mérlegfőösszeg esetében megfigyelhető koncentráció a hitelezés terén is egyértelműen megjelenik: 2014 áprilisában a lakossági hitelek 53 százaléka, a vállalati

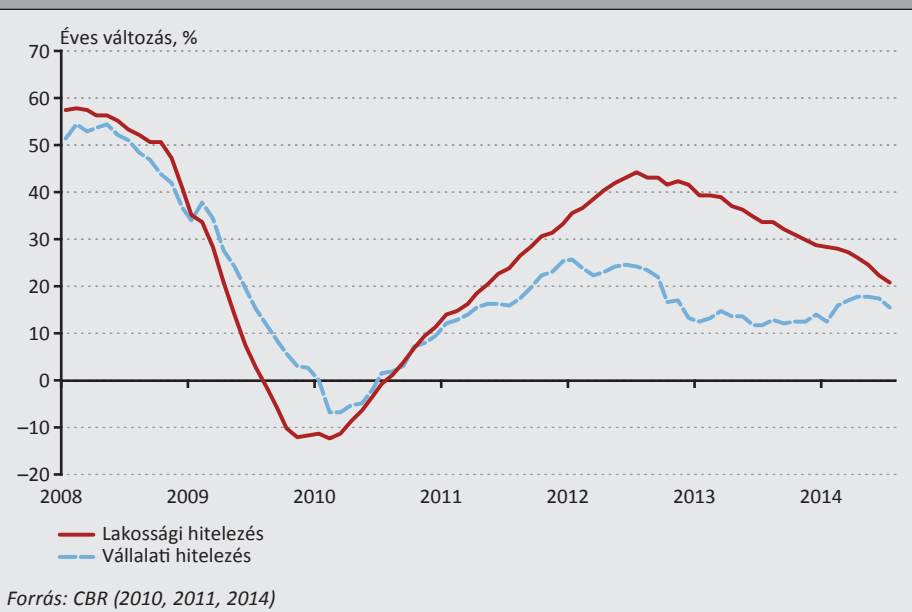
hitelnek pedig több mint 59 százaléka a nagy állami szereplőknél összpontosult. A hitelportfólió koncentráltasága terén ráadásul további növekedésre lehet számítani, mivel az utóbbi időszakban folyamatosan zajló bankbezárások következtében a nagy állami szereplőkhöz kerül a jegybanki engedélymegvonással sújtott bankok portfóliója.

6. A hitelezés alakulása

A hitelezési folyamatok elmúlt években jelentkező trendje nominális értékben egyértelmű növekedést mutat, melyben a 2008-as események inkább stagnálást, semmint csökkenést eredményeztek. A háztartási hitelállomány az elmúlt nyolc évben közel nyolcszorosára emelkedett, a vállalati hitelek terén pedig közel ötszörös növekedés volt tapasztalható. A növekedés trendjét megfigyelve ugyanakkor egyértelműen megmutatkozik a hitelezés összehúzódása: a 2009 augusztusától 2010 júliusáig tartó időszakban a lakossági hitelállomány egyéves alakulása rendre minden hónapban negatív értéket vett fel, 2010 februárja és júniusa között pedig a vállalati hitelállomány éves trendje is csökkenést mutatott (4. ábra).

4. ábra
Háztartási és vállalati hitelállományok éves növekedése (%)

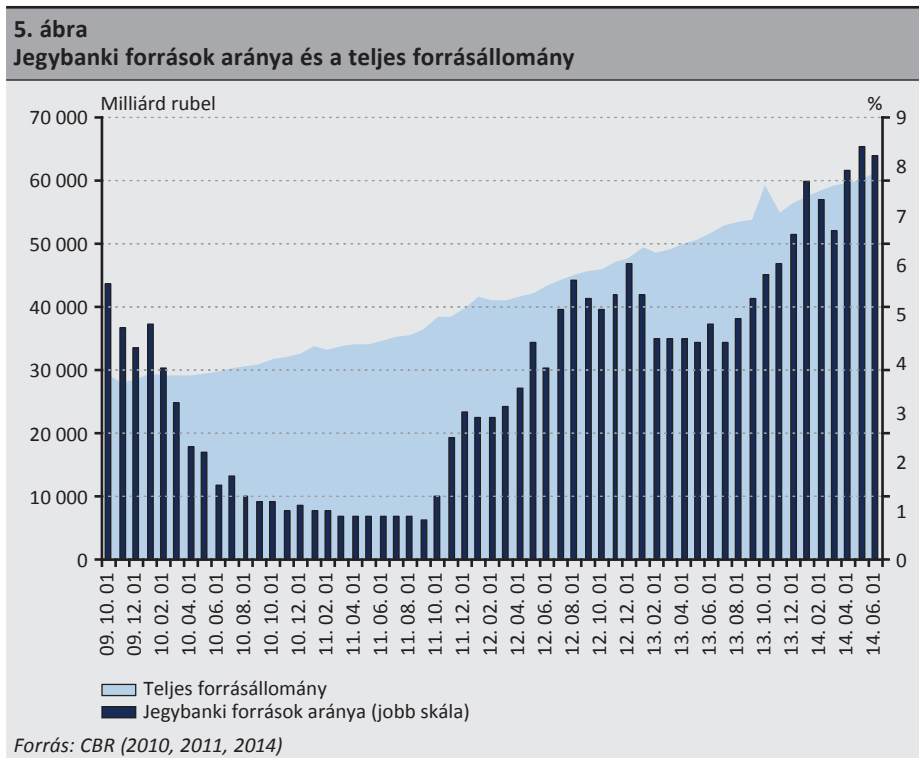

Érdeemes továbbá kiemelni, hogy a 2010 közepén meginduló fellendülést 2012 augusztusától kezdődően ismételten a növekedési ütem mérséklődése követte, mely a lakossági hitelezés terén különösen jelentősnek bizonyult. E tendencia alapján akár átmeneti túlfűtöttségre is következtethetünk, mely a lakossági hitelezés esetében erősebb volt. Ezt a megállapítást az is alátámaszthatja, hogy a lakossági hitelek közül a fedezetlen lakossági hitelek állományának növekedési üteme 2011 és 2013 között rendre felülmúlta a teljes lakossági hitelállomány növekedési ütemét (CBR 2010, 2011, 2014).

2008 elején 24,5 százalék volt a rubelre átszámított devizahitelek aránya a teljes hitelállományon belül, mely arány 2010 elejére 30 százalékra növekedett, 2013-ra pedig 21 százalékra esett vissza. A rubel árfolyamának változását figyelembe véve megállapítható, hogy a devizahitel-állomány változása inkább átértékelődés, semmint hitelezési fordulatok eredménye, amit alátámaszt, hogy a 2014 elején jelentkező állománynövekedés is gyengülő árfolyam mellett jelentkezett. Mindez arra enged következtetni, hogy a devizahitelek aránya és ügyfélköre viszonylag stabil volt az elmúlt években.

7. Az orosz jegybank szerepe és a 2013 óta tartó engedély-visszavonási folyamat

A bemutatott válsághelyzetek kezelésének módjából kitűnik, hogy a jegybank gyakorlatilag minden esetben aktív szerepet igyekezett vállalni a bankrendszer problémáinak megoldásában. Már az 1998-as és a 2008-as válságkezelésnek is kiemelt eleme volt a rendszerszinten fontosnak ítélt bankoknak nyújtott közvetlen jegybanki támogatás, de az utóbbi időszakban is növekedés figyelhető meg a jegybanki források bankrendszer mérlegfőösszegén belüli részarányát illetően. Az 5. ábrán ez utóbbi mutató, valamint a teljes mérlegfőösszeg historikus alakulása szerepel.

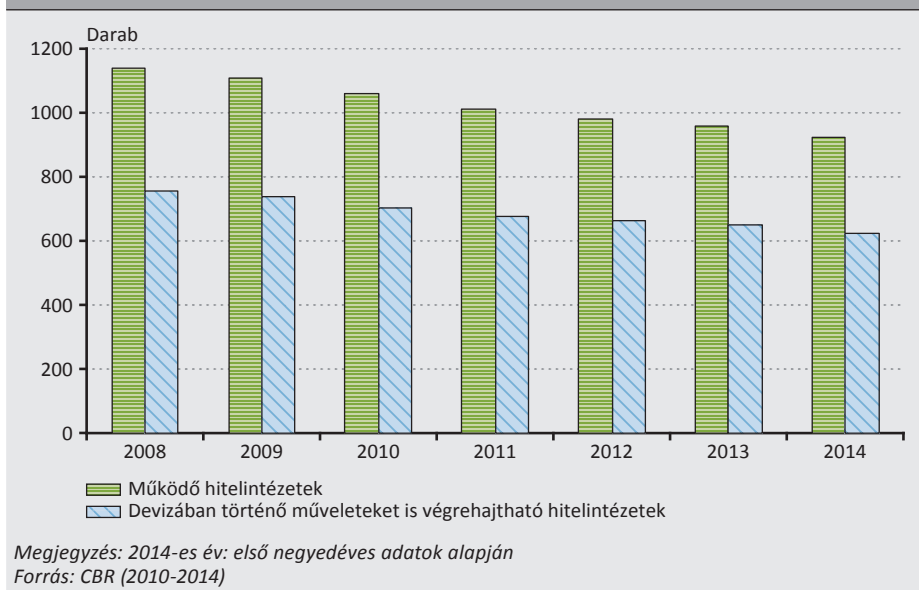

A jegybanki források 2008-as felépülését fokozatos leépülés követte a következő három évben, majd 2012-től ismét növekedés látható, amely Elvira Nabiullina 2013. júniusi jegybankelnökké történő megválasztásával újabb lendületet vett. Az utóbbi időszak bankbezárásai és a jegybanki hitelezés felfutása az állami bankok pozícióját erősíti, ami arra enged következtetni, hogy Oroszország gazdasági döntéshozói továbbra is a fokozott állami szerepvállaláson keresztül kívánják biztosítani a bankrendszer stabilitását.

Az Oroszországban működő hitelintézetek száma az utóbbi években folyamatosan csökkent (6. ábra). A hitelintézetek nagyjából kétharmada végezhet devizában történő műveleteket is, azonban ezek száma is folyamatosan csökkent az elmúlt években.

2013-ban több mint 30 hitelintézeti engedélyt vont vissza az orosz jegybank, és habár az érintett hitelintézetek összesített mérlegfőösszege nem éri el a bankrendszer teljes eszközállományának egy százalékát, több, regionálisan fontos bank is tevékenysége felfüggesztésére kényszerült. Oroszország lakossági betétek tekintetében 41., kihelyezett hitelek tekintetében 72. legnagyobb bankja, a Master Bank esetében az indokok a pénzmosás megakadályozásáról szóló törvények figyelmen kívül hagyása, hamis számlázás és kapcsolt feleknek (többek között saját részvényeseinek) történő belső hitelnyújtás voltak. A tranzakciók gyanús céllal történő készpénzesítése, a banki eszközök torzított áron történő nyilvántartása, valamint a gyanús hitelezés tipikus problémaként jelenik meg az orosz bankok egy szűk köre esetében, mindezekhez pedig tőke megfelelési hiányosságok is társulnak. A jegybankelnök az Állami Dumában úgy nyilatkozott, hogy a Master Bank a működéséhez szükségesnél legalább két milliárd rubellel kevesebb tőkével rendelkezett.

6. ábra
Hitelintézetek száma Oroszországban

A jegybankelnök, Elvira Nabiullina az ilyen típusú szankciók számának növelésével a bankrendszer jogkövető működését és az árnyékbanki tevékenység visszaszorítását kívánja elérni, a bankbezárások következményeként ugyanakkor az orosz betétbiztosítási ügynökségnek közel 100 milliárd rubelnyi kifizetésre kell felkészülnie. Minthogy

a DIA kifizetései – melyeket forráshiány esetén a jegybank garantál – jellemzően a tőkeerős, nagy hálózattal rendelkező, szigorú felügyelet alatt álló bankokon keresztül valósulnak meg, az állami tulajdonú nagybankok eszközeinek aránya növekedett a teljes banki eszközállományon belül.

A 2013 júliusa óta tartó engedély-visszavonási folyamat 2014 elején is folytatódott, márciusban összesen tizenegy, áprilisban pedig hat hitelintézet engedélyét vonta vissza a jegybank. Ezzel a 2013 óta visszavont engedélyek száma meghaladta az ötvenet, az országban működő hitelintézetek száma pedig 894-re csökkent. Az első negyedévben bezáró bankok mérlegfőösszege a bankrendszer mérlegfőösszegének kevesebb mint 0,5 százalékát tette ki, tehát kisebb bankokról beszélhetünk. A betétek 85 százalékát az orosz állami betétbiztosítási alap téríti meg a betétesek számára (Trosznyikov 2014; Hromov 2014a; b; c).

Felhasznált irodalom

Alexander, P. (2013): *Top 100 Russian Banks: consolidation set to continue*. <http://www.thebanker.com/Banker-Data/Banker-Rankings/Top-100-Russian-Banks-consolidation-set-to-continue>. Letöltve: 2014. május 12.

Buchs, T. D. (1999): *Financial crisis in the Russian Federation: Are the Russians learning to tango?* *Economics of Transition*, Vol. 7., No. 3., pp. 687-715. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-0351.00031/pdf>. Letöltve: 2015. április 28.

Central Bank of Russia (2010): *Review of the Banking Sector of the Russian Federation*. The Central Bank of the Russian Federation, Banking Supervision Department, No. 87. January 2010. <http://www.cbr.ru/eng/analytics/Default.aspx?PrId=bnksyst>. Letöltve: 2014. május 12.

Central Bank of Russia (2011): *Review of the Banking Sector of the Russian Federation*. The Central Bank of the Russian Federation, Banking Supervision Department, No. 100. February 2011. <http://www.cbr.ru/eng/analytics/Default.aspx?PrId=bnksyst>. Letöltve: 2014. május 12.

Central Bank of Russia (2014): *Review of the Banking Sector of the Russian Federation*. The Central Bank of the Russian Federation, Banking Supervision Department, No. 136. February 2014. <http://www.cbr.ru/eng/analytics/Default.aspx?PrId=bnksyst>. Letöltve: 2014. május 12.

Central Bank of Russia (2010-2014): *Review of the Banking Sector of the Russian Federation*. The Central Bank of the Russian Federation, Banking Supervision Department, No. 87., 2010 January – No. 146., 2014 December, Data of Table 4., Table 7., Table 10. <http://www.cbr.ru/eng/analytics/Default.aspx?PrId=bnksyst>. Letöltve: 2015. április 28.

- Chiodo, A. J. – Owyang, M. T. (2002): *A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998*. Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Vol. 84., No. 6., pp. 7-18. <http://research.stlouisfed.org/publications/review/02/11/ChiodoOwyang.pdf>. Letöltve: 2015. április 28.
- Gazprombank (2014): *Rating reports*. <http://www.gazprombank.ru/eng/ir/ratings/>. Letöltve: 2014. május 12.
- Hromov, M. (2014a): *Russian banks in November 2013: volatile market leads to redistribution of assets in favor of major banks*. Gaidar Institute, Russian Economic Developments, №1, 2014.
- Hromov, M. (2014b): *Russian banks in January 2014*. Gaidar Institute, Russian Economic Developments, №3, 2014.
- Hromov, M. (2014c): *Russian banks in Q1 2014*. Gaidar Institute, Russian Economic Developments, №5, 2014.
- IMF (1998): *World Economic Outlook*. October 1998.
- Ludvig Zsuzsa (1999): *Az orosz gazdaság egy éve Az 1998-as válság és hatásai*. Kihívások 124. sz. MTA Világgazdasági Kutatóintézet.
- OAO (2013): *Ежеквартальный отчет*. http://www.otpbank.ru/f/about/akcyu/quarterly_report/OTP-Bank-3Q2013.pdf. Letöltve: 2014. május 12.
- OTP (2014): *Tájékoztató az oroszországi leányvállalatról*. <https://www.otpbank.hu/portal/hu/OTPCsoport/OAO>. Letöltve: 2014. május 12.
- Perotti, E. (2002): *Lessons from the Russian Meltdown: The Economics of Soft Legal Constraints*. International Finance, Vol. 5., No. 3., pp. 359-399. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-2362.00101/pdf>. Letöltve: 2015. április 28.
- RIA Novosztyi (2013): *ОТП Банк начал борьбу с просроченными долгами, списав задолженность на 185 млн руб.* RIA Novosztyi. <http://bankir.ru/novosti/s/otp-bank-nachal-borbu-s-prosrochennymi-dolgami-spisav-zadolzhennost-na-185-mln-rub-10053288/>. Letöltve: 2014. május 12.
- Réthy Sándor (2010): *Válságkezelés az orosz bankrendszerben – makrogazdasági kitekintéssel; Magyarország FÁK-stratégiája, különös tekintettel Oroszországra, Ukrajnára és Kazahsztánra* című. MEH VII. 3. sorszámú 2009/2010 évi kutatás számára készült háttér tanulmány.
- Sberbank (2014a): *Annual Report 2013*. <http://www.sberbank.ru/en/shareandinv/financialresultsandreports/annualreports/>. Letöltve: 2014. május 12.
- Sberbank (2014b): *Development Strategy for 2014-2018*. http://www.sberbank.ru/en/about/about_sberbank/sberbank_strategy_2014/. Letöltve: 2014. május 14.

Trosznyikov, I. (2014): *Хуже всего – это мертвый банк с живой лицензией*. The Central Bank of the Russian Federation, Press-center. http://www.cbr.ru/pw.aspx?file=/press/press_centre/Simanovsky_26122013.htm. Letöltve: 2014. május 8.

Vasiliev, S. A. (2000): *Overview of Structural Reforms in Russia after 1998 Financial Crisis*. Conference and Seminar on "Investment Climate and Russia's Economic Strategy", Moscow, April 5-7., 2000. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/invest/pdf/vasil.pdf>. Letöltve: 2015. április 28.

VTB Group (2014): *2014 – 2016 Strategy Presentation*. <http://www.vtb.com/ir/statements/presentations/>. Letöltve: 2014. május 12.

Melléklet

Az orosz bankrendszer legfontosabb gazdasági mutatói (százalékban kifejezett adatok az adott év utolsó napján)			
	2007	2010	2013
Eszközök – Hitelezés			
Teljes hitelállomány / teljes eszközállomány	61,1	53,7	56,5
Nemteljesítő hitelek (NPL) / teljes hitelállomány	2,5	8,2	6,0
Megképzett értékvesztés / teljes hitelállomány	3,6	8,5	5,9
FX-hitelek / magánszektor hitelállománya	26,8	27,3	23,0
Jelzáloghitelek / teljes lakossági hitelállomány	20,5	27,8	26,5
Források			
Teljes betétállomány / teljes forrásállomány	60,9	62,4	60,8
Jegybanktól kapott források / teljes forrásállomány	0,2	1,0	7,7
Piaci kockázat a saját tőke arányában	38,7	48,6	45,6
Kamatlábckockázat	24,3	36,7	37,8
Pozíciókockázat	10,8	8,6	3,3
Árfolyamkockázat	3,6	3,2	4,5
Likviditás			
Magas likviditású eszközök / teljes eszközállomány	12,1	13,5	9,9
Likvid eszközök / teljes eszközállomány	24,8	26,8	20,5
Magas likviditású eszközök / látra szóló kötelezettségek	48,4	64,8	57,5
Szolvenca			
Saját tőke / RWA	15,5	18,1	13,5
Adózás előtti ROE	22,7	12,5	15,2
<i>Forrás: CBR</i>			